
GEOGRAFICKÝ ČASOPIS

59

2007

2

*Vladimír Ira, Ivan Andráško**

KVALITA ŽIVOTA Z POHLADU HUMÁNEJ GEOGRAFIE

V. Ira, I. Andráško: Quality of life in the perspective of human geography. Geografický časopis, 59, 2007, 2, 85 refs.

The field of quality of life studies and related dimensions, domains and indicators has widened in the past decades. Quality of life studies are regularly published in journals of several scientific disciplines presenting the results of basic and applied research. This paper explains the human geography approach of research into quality of life. Number of key conceptual and methodological issues is examined. Two basic dimensions (objective and subjective), several domains, indicators and some aspects of the conceptual model for quality of life research are presented. Finally, the usefulness of quality of life research in geography is assessed, and several conclusions for future research are suggested.

Key words: human geography, quality of life, objective and subjective dimensions, domains, indicators, human well-being

ÚVOD

Záujem o kvalitu života je možné považovať za charakteristický pre súčasnú modernú spoločnosť (Pacione 2003b). Od 90. rokov 20. storočia, ale najmä na začiatku 21. storočia viacerí odborníci poukazujú aj na skutočnosť, že sú nedostatočne zdôrazňované sociálno-ekonomické aspekty udržateľného rozvoja. Udržateľný rozvoj bol redefinovaný ako holistický koncept o kvalite života napr. v britskej Národnej stratégii udržateľného rozvoja (DETR 1999) – *A better quality of life – strategy for sustainable development for the United Kingdom*. V roku 2000 sa v súvislosti s uvedenou britskou stratégiou udržateľného rozvo-

* Geografický ústav SAV, Štefánikova 49, 814 73 Bratislava, geogira@savba.sk, geoganry@savba.sk

ja objavila štúdiá zameraná na regionálne aspekty kvality života (DETR 2000). Medzi sledované oblasti zaradila široké spektrum tém od ekonomického produktu, investícií, zamestnanosti, cez chudobu a sociálnu exklúziu, vzdelanie, zdravie, bývanie, kriminalitu, cestnú dopravu, odpad, využitie zeme až po klimatickú zmenu, kvalitu ovzdušia, kvalitu vody a ochranu prírody.

Hancock (2000) v práci zameranej na problematiku indikátorov kvality života sformuloval hneď niekoľko hlavných dôvodov (obnoveného) záujmu o kvalitu života. Je to predovšetkým poznanie, že rozvoj nemusí nutne znamenať len rozvoj ekonomický, ale tiež sociálny a napokon aj ľudský (humánny) rozvoj. Pokiaľ má byť rozvoj environmentálne udržateľný, musí byť tiež sociálne udržateľný a prispievať k zvýšenej kvalite života. Objavuje sa aj záujem o obývateľnosť miest, prejavujúci sa množstvom štúdií, ktoré merajú a porovnávajú obývateľnosť a kvalitu života v mestách. Za možný podnet tohto záujmu sa považuje snaha o pochopenie dopadov urbanizácie a suburbanizácie na kvalitu života jednotlivca aj spoločnosti. Dôležité je aj poznanie, že to, čo má skutočný význam, nie je len dĺžka života (kvantitatívny aspekt), ale predovšetkým jeho kvalita.

Postupne sa rozširuje okruh problémov, ktorý výskum kvality života zahŕňa. Prostredníctvom výskumu kvality života sa vytvára nový obraz sveta a človeka, kde sa hľadá východisko zo súčasného neuspokojivého stavu v kvalitatívne inej interpretácii bytia. Kvalita života sa tu spája nielen s otázkou ako žiť lepšie, ale aj s otázkou ako žiť iným spôsobom.

Cieľom príspevku je poskytnúť prehľad o základných teoreticko-metodologických východiskách výskumu kvality života. Vychádzajúc zo širšieho prehľadu relevantnej literatúry sa príspevok postupne zaoberá otázkami spojenými s pojmom kvalita života, vývojom bádania v problematike kvality života, základnými dimenziami, oblasťami a indikátormi, prístupmi k meraniu kvality života, geografickým výskumom v danej oblasti a významom, ako aj perspektívami výskumu kvality života.

PROBLÉM KVALITY ŽIVOTA – VÝZNAM POJMU

Jedným zo základných problémov, s ktorým sa spája otázka definovania kvality života je to, že ide o termín zložený. Zatiaľ čo kvalitu je možné definovať pomerne jednoznačným spôsobom, výrazným problémom zostáva definícia pojmu život (Schuessler a Fisher 1985).

Romney et al. (1994) uvádzajú niektoré ďalšie dôvody, prečo neexistuje všeobecne akceptovaná definícia kvality života:

- psychologické procesy relevantné pre prežívanie (pocity kvality života môžu byť opísané a interpretované prostredníctvom mnohých odlišných konceptuálnych filtrov a jazykov),
- koncept kvality života je do značnej miery ovplyvnený ohodnotením (value laden),
- koncept kvality života zahŕňa pochopenie procesov ľudského rozvoja, životného priestoru jednotlivca a miery, do akej sú jeho interné psychologické procesy ovplyvnené environmentálnymi faktormi a individuálnym systémom hodnôt.

V súvislosti s posledným bodom Pacione (2003b, p. 20) poznamenáva, že „... kvalita nie je atribútom obsiahnutým (priamo) v prostredí, ale je ... funkciou interakcie medzi charakteristikami prostredia a osobnými charakteristikami (človeka).“

Cummins (1997) považuje za jeden z najvýznamnejších dôvodov chýbajúcej jednotnej definície kvality života to, že ide o „konštrukt“ s extrémne komplexnou štruktúrou. Podobne aj Massam (2002) považuje pojem kvalita života za extrémne komplexný a len veľmi ťažko definovateľný.

Felce a Perry (1995) interpretujú existenciu takéhoto veľkého množstva definícií kvality života ako dôsledok uplatňovania (celo)spoločenského alebo individuálneho pohľadu na kvalitu života, ale aj rozmanitosti teoretických modelov a vedeckých prístupov k jej skúmaniu.

Pacione (2003b) tvrdí, že napriek tomu, že význam pojmu kvalita života v prácach rôznych autorov výrazne varíruje, vo väčšine prípadov sa vzťahuje buď k podmienkam prostredia v ktorých ľudia žijú, alebo k určitým atribútom ľudí samotných.

Podobne podľa Massama (2002, p. 145) „existuje všeobecná zhoda v tom, že zmysluplná definícia kvality života musí rozoznávať dve navzájom prepojené dimenzie tohto konceptu, menovite psychologickú a environmentálnu.“

Je možné uviesť niekoľko ďalších základných atribútov, ktoré sa vzťahujú k pojmu kvalita života (Szalai 1980). Vzťahuje sa výhradne k ľudskému životu (resp. životu ľudí), je zriedka, ak vôbec používaný v množnom čísle, je používaný ako samostatný nedeliteľný všeobecný pojem, ktorého význam (zmysel) môže byť objasnený a je ťažké ho zaradiť do nejakej samostatnej kategórie (sociálnych) vied.

Vychádzajúc z prehľadu prác zaoberajúcich sa teoreticko-metodologickými otázkami problematiky kvality života, je možné poukázať na zaujímavý fakt, že autori takýchto prác sa pomerne často vzdávajú snahy o vytvorenie vlastnej definície pojmu kvalita života (napr. Plašienková 1994). Za jeden z možných dôvodov považujeme pluralitu názorov a prístupov, konfrontovaných v rámci takýchto štúdií a snahu autorov o zachovanie objektivity. Preto v tomto type prác sa na kvalitu života zväčša nazerá z perspektívy zovšeobecnení základných poznatkov. Naopak, typickým sa stalo separátne zdefinovanie kvality života pre praktické potreby jej konkrétnych výskumov.

Problematika kvality života je z terminologického hľadiska veľmi komplikovaná a nejednotná. Týka sa to prakticky všetkých aspektov jej výskumu. Na základe prehľadu literatúry vyberáme pojmy najčastejšie používané v spojení s kvalitou života, resp. ako jej ekvivalenty:

- zdravie (health),
- obývateľnosť (liveability, livability),
- blaho (well-being),
- kvalita mestského prostredia (urban environmental quality),
- udržateľnosť (sustainability),
- spokojnosť so životom (satisfaction),
- šťastie (happiness),

- kvalita miesta (quality of place),
- životná úroveň (standard of living).

Napriek snahe o určitú systematizáciu pojmového aparátu problematiky kvality života bol doposiaľ dosiahnutý len malý pokrok.

Viacero autorov sa v spojitosti s kvalitou života zaoberá pojmom zdravie. Pacione (2003b) ho používa v niektorých súvislostiach ako ekvivalent pre kvalitu života. Podľa Hancocka (2000) si zdravie vyžaduje viac než len zdravotnú starostlivosť, ale tiež podporu rodiny, priateľov a okolia, čisté a bezpečné životné prostredie, dobré životné podmienky a uspokojujúcu prácu, zdravé osobné návyky a osobný pocit zmyslu života. Výsledkom naplnenia týchto predpokladov je vysoká kvalita života.

Gajdoš (2002, p. 349) kvalitu života chápe ako ... *“komplex dimenzií ľudského života a podmienok ich dosahovania“*. Tesné prepojenie vidí medzi kvalitou života a hodnotovým systémom, z ktorého ona vyplýva.

Pravdepodobne najčastejším používaným ekvivalentom kvality života je blaho. Tento pojem sa zväčša vzťahuje k subjektívnym atribútom kvality života, resp. k tzv. individuálnej kvalite života. Diener a Suh (1997) používajú pojem subjektívneho blaha (subjective well-being) v zmysle súhrnu kognitívnych a afektívnych reakcií človeka na podmienky jeho života. Za súčasť subjektívneho blaha človeka považujú popri jeho náladách či emóciách aj jeho spokojnosť so životom. Kvalitu života, blaho a šťastie chápu Allen et al. (1985) ako synonymá.

Pacione (2003b) okrem termínu „well-being“ (blaho) používa aj celkom ojedinelý výraz „ill-being“, ako jeho protiklad. Najmä vo vzťahu k podmienkam života na určitom mieste (prevažne v urbánnom prostredí) je pomerne často používaný pojem „livability“ (obývateľnosť), resp. urbánna obývateľnosť (Pacione 1990 a 1993). Ako však neskôr uvádza (Pacione 2003b, p. 20), *„urbánna obývateľnosť je viac relatívny ako absolútny pojem, ktorého presný význam závisí od miesta, času a cieľa jeho stanovenia a od hodnotového systému toho, kto ho stanovuje.“*

V snahe o zavedenie určitého systému klasifikácie základných pojmov danej problematiky van Kamp et al. (2003) uvádzajú, že zatiaľ čo obývateľnosť a kvalita miesta sa vzťahujú k prostrediu (ako objektu) z perspektívy človeka, kvalita života sa primárne vzťahuje k človeku samotnému.

Viacerí autori sa zameriavajú na pojem kvalita miesta (Marans 2003). Mimoriadne často je diskutovaná aj súvislosť medzi kvalitou života a (trvalou) udržateľnosťou. Podobne ako kvalita života, ani pojem udržateľnosť (sustainability) nie je definovaný celkom jednoznačne (Huba et al. 2000).

Podľa niektorých názorov rozdiel medzi obývateľnosťou a kvalitou života na jednej strane a (trvalou) udržateľnosťou na strane druhej spočíva v zdôraznení rôznych časových hľadísk v rámci výskumu. Zatiaľ čo objektom záujmu výskumu udržateľnosti je budúcnosť, resp. vývoj v budúcnosti, výskum obývateľnosti a kvality života sa zameriavajú na „tu a teraz“ (van Kamp et al. 2003).

Vyššie uvedené názory predstavujú len nepatrný zlomok celej škály pohľadov na problematiku terminológie používanej v oblasti výskumu kvality života. Za pozitívum možno považovať skutočnosť, že sa myšlienky a názory v tejto

oblasti v rámci niektorých rovín výskumu začínajú zjednocovať. Prispieva k tomu stále väčšia akceptácia potreby uplatňovať interdisciplinárny prístup k riešeniu problematiky kvality života.

NIEKOĽKO POZNÁMOK K HISTÓRII VÝSKUMU

Medzi autormi zaoberajúcimi sa kvalitou života neexistuje zhodný názor na počiatky jej výskumu. Szalai (1980) sa domnieva, že jednou z možných príčin je aj skutočnosť, že pôvod pojmu kvalita života nie je celkom jasný.

Niektorí autori sa nazdávajú (napr. Allen et al. 1985), že pôvod používania pojmu kvalita života má súvislosť so záujmom o ukazovatele ekonomickej prosperity a blahobytu. Nakoľko sa zistilo, že definovanie spokojnosti so životom a ľudského šťastia prostredníctvom ekonomických či finančných kategórií je prinajmenšom nedostatočné, začali sa objavovať v sociologických a psychologických výskumoch práce orientované na problematiku indikátorov kvality života.

Na základe širšieho prehľadu relevantnej literatúry je možné z hľadiska vymedzenia časového obdobia začiatkov výskumu kvality života identifikovať dve základné skupiny názorov.

Prvá z nich kladie začiatky tohto typu výskumu do 30. rokov 20. storočia. Hlavným argumentom bola v tomto prípade správa *Recent Social Trends in the United States*, ktorú vydal v roku 1933 pre Komisiu prezidenta Hoovera pre sociálne trendy chicagský sociológ William Ogburn. Medzi zástancov tohto názoru patria napr. Wish (1986), Sharpe (2000), Türksever a Atalik (2001) a Masam (2002).

Druhá skupina sa prikláňa k názoru, že začiatky výskumu kvality života siahajú do 60. rokov 20. storočia. Prevažne ich stotožňuje s rozvojom tzv. hnutia sociálnych indikátorov (Johnston et al. 1994, Bowling a Brazier 1995). V tomto období výrazný záujem o kvalitu života narástol. Prispela k nemu aj podpora zo strany viacerých organizácií a projektov v USA (Schuessler a Fisher 1985).

Spomínané dve skupiny názorov sa orientujú na začiatky vedeckého, novodobého záujmu o kvalitu života. Je možné sa domnievať, že tieto predstavujú v konečnom dôsledku len renesanciu „záujmu o dobrý život, ktorý je pravdepodobne tak starý ako ľudstvo samotné“ (Schuessler a Fisher 1985, p. 130).

DVE ZÁKLADNÉ DIMENZIE KVALITY ŽIVOTA

Napriek prevládajúcej nejednotnosti pri definovaní viacerých pojmov spojených s otázkami kvality života, je možné hovoriť o názorovom konsenze, ktorý sa týka predovšetkým pomerne široko akceptovaného predpokladu existencie dvoch základných dimenzií kvality života. Akceptácia sa ani tak netýka názvov týchto základných dimenzií, ako skôr obsahového rozdelenia problematiky chápania a možností výskumu kvality života.

Pacione (2003b) napríklad uvádza, že vo väčšine prípadov sa význam pojmu kvalita života vzťahuje buď k podmienkam, v ktorých ľudia žijú, alebo k určitým atribútom ľudí samotných. Terminologickým vyjadrením oboch základných dimenzií kvality života sú pojmy *kvalita prostredia* (environmental quality) a *ľudské blaho* (human well-being).

Na potrebu rozlišovať medzi subjektívnym vnímaním kvality života a objektívnym hodnotením jeho podmienok poukazuje Hancock (2000). Z hľadiska ich obsahu Raphael et al. (1994) interpretujú objektívne podmienky ako primeranosť, resp. adekvátnosť materiálnych pomerov a subjektívnu percepciu ako ľudské pocity týkajúce sa týchto pomerov.

Dissart a Deller (2000) upozorňujú na priamu závislosť kvality života človeka od exogénnych (objektívnych) faktorov jeho života a od endogénnej (subjektívnej) percepcie týchto faktorov a jeho samotného.

Existenciu dvoch základných súborov komponentov a procesov kvality života rozlišuje aj Massam (2002). Prvý súbor sa vzťahuje k internému psychologickému mechanizmu, ktorý produkuje (napr. pocit spokojnosti so životom). Druhý je tvorený externými podmienkami, ktoré tento interný mechanizmus ovplyvňujú. Pre prvú dimenziu kvality života (psychologickú) používa alternatívne názvy ako individuálna/osobná kvalita života, subjektívne blaho a spokojnosť so životom. Druhá (tzv. environmentálna) dimenzia má alternatívne názvy, ako napr. urbánna kvalita života, sídelná kvalita života, komunitná kvalita života alebo kvalita miesta.

Schuessler a Fisher (1985) uvádzajú, že je možné v empirických štúdiách kvality života identifikovať istý druh „kontinuálnych posunov“ medzi objektívnou (napr. strava a bývanie) a subjektívnou stránkou života (postoje a pocity). Názor, že kvalita života má subjektívnu aj objektívnu dimenziu zastáva tiež Zhu (2001). Jones (2002) tieto dve základné dimenzie označuje ako externú (prostredie okolo nás) a internú (vyjadrenie toho, „čo sa deje v našich hlavách“). Podľa Myersa (1987) je kvalita života tvorená charakteristikami miesta (územia), ktoré vplyvajú na život jeho obyvateľov (kvalita ovzdušia, doprava a pod.) a ich vlastnými subjektívnymi hodnoteniami týchto podmienok.

V zásade teda môžeme povedať, že objektívna dimenzia kvality života predstavuje (externé) podmienky a vplyvy okolitého prostredia a životných okolností na život človeka, ktoré sa vo väčšine prípadov zvyknú rozdeľovať na sociálne, ekonomické a environmentálne. Subjektívna dimenzia na druhej strane predstavuje súhrn subjektívnych vstupov každého človeka, ako sú názory, postoje, individuálny systém hodnôt, schopnosť adaptácie, spôsob percepcie okolitého prostredia, atď. Akceptovanie predpokladu existencie dvoch takto chápaných dimenzií otvára nové možnosti pohľadu na charakter interakcie človek – prostredie.

Viaceri autori sa vo svojich prácach zaoberali otázkou vzťahu medzi oboma základnými dimenziami. Pacione (2003b) považuje individuálny zážitok, resp. skúsenosť za kľúčový faktor vnímania určitej oblasti života jednotlivcom. Znamená to, že v tomto prípade môže byť chápaná subjektívna dimenzia (reprezentovaná percepciou podmienok kvality života) ako nadradená objektívnej.

Allison et al. (1997) tvrdia, že existuje relatívna nezávislosť medzi vonkajšími podmienkami prostredia a subjektívnym pocitom šťastia či spokojnosti. Argumentujú pritom tým, že napr. obyvatelia chudobnejších oblastí nie sú menej šťastní ako obyvatelia bohatých oblastí. K tomu je potrebné poznamenať, že je veľmi otáznou významovo stotožňovať pojem šťastia a pojem kvality života. Uvedený argument sa navyše vzťahuje k určitým ekonomickým aspektom živo-

ta spoločnosti, ktoré samy o sebe nemožno považovať za primárny determinant kvality života.

Cummins (2000) sa domnieva, že objektívna a subjektívna dimenzia kvality života existujú relatívne nezávisle na sebe, čo znamená, že objektívne podmienky len vo veľmi obmedzenej miere ovplyvňujú pocit subjektívneho blaha. Ako dôvod uvádza ľudskú schopnosť adaptácie („homeostatický systém kvality života“). Zároveň však podotýka, že existuje určitý prah, po prekročení ktorého dôjde k zhoršeniu objektívnych podmienok do takej miery, že subjektívne vnímanie človeka už nie je schopné sa na ne adaptovať. V tomto prípade sa väzba medzi objektívnou a subjektívnou dimenziou kvality života stáva oveľa silnejšou.

Už pred viac ako troma desaťročiami Schneider (1976, p. 299) označil vzťah medzi objektívnymi podmienkami života a kvalitou života subjektívne prežívanou ľuďmi za „skutočne otvorenú otázku“. Diskusia týkajúca sa problematiky vzťahu medzi subjektívnou a objektívnou dimenziou kvality života naďalej pokračuje.

OBLASTI (DOMÉNY) KVALITY ŽIVOTA

Kvalitu života môžeme vnímať ako fenomén, reprezentujúci charakter, resp. kvalitatívne ohodnotenie ľudského života ako takého. Komplexnosť a zložitosť ľudského života je vytváraná množstvom jeho rozličných dimenzií, ktoré sa môžu navzájom prekrývať a existujú medzi nimi rôzne druhy väzieb. Podľa Massama (2002) môže byť kvalita života rozložená na súbor komponentov alebo dimenzií. Vzhľadom na terminologickú nekonzistentnosť je ale potrebné rozlišovať medzi pojmom základná dimenzia života (subjektívna alebo objektívna) a dimenzia kvality života, ktorá predstavuje parciálnu zložku, súčasť ľudského života, ohodnotenú prostredníctvom vybraných typov ukazovateľov. Zdá sa, že najvhodnejším pojmom (veľmi často používaným v takto zameraných prácach) je termín *oblasť* (angl. *domain*) kvality života. V snahe o jednotnosť nami používanej terminológie budeme v ďalšom texte používať tento pojem. Ako ďalšie možné ekvivalenty pojmu *oblasť* kvality života sa však v literatúre objavujú pojmy ako napr. *komponent*, *zložka*, *aspekt* (van Kamp et al. 2003, Murgaš 2005).

Z hľadiska vývoja záujmu o kvalitu života sa staršie práce zameriavali najmä na definovanie významu samotného pojmu a kvalitu života vnímali ako celok (napr. Wingo 1973). Až v rámci neskorších štúdií sa začala väčšia pozornosť venovať hlavným komponentom kvality života (Pacione 2003b).

Spolu s poznaním, že kvalitu života je možné skúmať (aj) len z hľadiska jej vybraných oblastí, začal sa záujem výskumníkov zameriavať na otázku, ktoré z týchto oblastí sú pre človeka najpodstatnejšie, resp. ktoré oblasti každodenného života zohrávajú kľúčovú úlohu z hľadiska vplyvu na jeho kvalitu.

Dissart a Deller (2000) sa domnievajú, že zoznam komponentov vzťahujúcich sa ku kvalite života je prakticky neobmedzený. Napriek tomuto presvedčeniu však na základe širšieho prehľadu relevantnej literatúry upozorňujú na niekoľko oblastí života človeka, ktoré je možné považovať za kľúčové: *osobnosť*, *sociálna podpora* a *zabezpečenie*, *spokojnosť* s určitými oblasťami bežného ži-

vota, vlastné schopnosti, environmentálne a ekonomické faktory, zdravie a nepriaznivé a stresujúce udalosti a vplyvy.

Odlíšny súbor základných oblastí kvality života prezentovali Felce a Perry (1995). Podľa nich ho tvoria fyzické blaho (zdravie, telesná kondícia, ...), materiálne blaho (finančné zabezpečenie, kvalita životného prostredia, doprava a iné), sociálne blaho (medziľudské vzťahy – rodinné, s priateľmi, život v spoločnosti), rozvoj a aktivita (možnosti a vlastné schopnosti, sebaurčenie, ...) a emocionálne blaho (emócie, nálady, spokojnosť, sebaúcta, ...).

Výsledky rozsiahlej štúdie názorov 2000 respondentov, zisťovaných prostredníctvom interview vo Veľkej Británii, umožnili identifikovať najvýznamnejšie oblasti ľudského života: vzťahy s rodinou a priateľmi, vlastné zdravie, zdravie blízkych, financie, bývanie, životný štandard, vzťahy, pracovné príležitosti, voľný čas, spokojnosť s prácou, vzdelanie, viera, prostredie a iné (Bowling 1995).

Základné oblasti (komponenty) kvality života môžu byť identifikované teoretickým vymedzením, stanovením na základe priameho kontaktu s ľuďmi (získanie vstupných údajov prostredníctvom techník ako dotazník alebo rozhovor) a expertnou analýzou. Pri expertnej analýze stanovenie kľúčových oblastí kvality života vychádza z názorov vedcov, predstaviteľov samosprávy a pod. (Pacione 2003b).

Oblasti kvality života môžu byť podmienené prístupom tej – ktorej vedeckej disciplíny, resp. zvolenou perspektívou, v rámci ktorej je subjekt skúmaný (van Kamp et al. 2003). Existujú aj názory, podľa ktorých je možné považovať prakticky všetky atribúty prostredia a všetky charakteristiky ľudí za relevantné oblasti v rámci skúmania vzťahu človek – prostredie (Mitchell et al. 2001).

Veľkú skupinu prác predstavujú tie, ktoré sa zameriavajú na výskum len jednej oblasti kvality života, resp. vplyvov tejto oblasti na kvalitu života. Z veľkého množstva uvádzame len niektoré. Existuje výrazný záujem o vplyv migrácie, resp. kvality života na migráciu (Cebula a Vedder 1973, Jones 1978, Porell 1982, Graves 1983, Michalos 1997, Dissart a Deller 2000, Türksever a Atalik 2001 a iní).

Existuje aj záujem o ďalšie špecifické oblasti. Dissart a Deller (2000) upozornili na rast významu faktorov kvality života (vzdelávanie, možnosti oddychu a rekreácie a pod.) z hľadiska problematiky lokalizácie firiem či regionálneho rozvoja. Veľmi často riešenou problematikou je vzťah medzi kvalitou života a zdravím človeka. V literatúre sa dokonca udomácnil výraz „zdravotná kvalita života“ – „health related quality of life“ (Hancock 2000). Viacerí autori poukazujú na súvislosť medzi kvalitou života a vierovyznaním, resp. vierou. Poloma a Pedleton (1990) odporúčajú zahrnúť vieru ako súčasť štúdií kvality života. Vzťah medzi dopravou a kvalitou života sa venovala napr. Mullan (2003). Na vzťah, resp. skôr konflikt medzi zamestnaním, rodinou, voľným časom a celkovou kvalitou života a spokojnosť s nimi sa v rámci svojho výskumu zamerali Rice et al. (1992). Gonzales et al. (1997) vytvorili empirický model spokojnosti zamestnancov s ich pracovným prostredím.

Problematikou implementácie informačných technológií do života obyvateľov Singapúru ako prostriedkom zlepšenia kvality ich života sa zaoberal Mahizhnan (1999). Podobne Wei a Leung (1998) sa zamerali na vplyv nových mediál-

nych technológií (internet, DVD, ...) na kvalitu života ľudí. Taktiež vzťah medzi kvalitou života a vzdelaním sa stal stredobodom záujmu viacerých autorov (napr. Glenn a Weaver 1981, Shinn 1986).

Bývanie predstavuje jeden z kľúčových komponentov kvality života, ktorý sa objavuje vo veľkom množstve prác (napr. Bonaiuto et al. 1999, Jones 2002, Ira 2003a).

INDIKÁTORY KVALITY ŽIVOTA

Indikátor, resp. ukazovateľ, predstavuje údaj alebo hodnotu rôzneho charakteru, ktorá vyjadruje okamžitý stav alebo úroveň zmeny sledovaného javu (Hanušín et al. 2000).

Jedným z prvých autorov (v roku 1975) zaoberajúcich sa problematikou indikátorov kvality života bol Bunge (in Dissart a Deller 2000). V rámci širšej teoretickej diskusie prezentoval svoj pohľad na indikátor ako na „symptóm“ určitých podmienok. Koncepcia indikátorov kvality života, ktorú presadzoval, vychádzala zo súboru matematicky formulovaných definícií. Jeho pohľad na tieto indikátory bol širší, ako bolo v danom období zvykom. Nezameriaval sa len na koncepciu sociálnych indikátorov, ale rozlišoval aj iné dimenzie možností ich zamerania (fyzická, psychologická a kultúrna).

Problematika indikátorov kvality života sa v mnohých ohľadoch prelína s problematikou oblastí kvality života, nakoľko indikátory sú základným prostriedkom ich ohodnotenia. Výber oblastí výskumu zasa naznačuje, aké indikátory v ňom budú použité. Vzájomnú väzbu oboch problematik potvrdzuje aj Pacione (2003b), ktorý upozorňuje na to, že súbor vybraných indikátorov musí byť dostatočne široký, aby zahŕňal všetky najvýznamnejšie oblasti ľudského života. Významnú úlohu pri výbere indikátorov zohrávajú tiež ciele výskumu (Cicerchia 1996).

Vo vzťahu k mierke výskumu navrhuje Hancock (2000) voliť indikátory kvality života s ohľadom na možnosť porovnať výsledky výskumu na viacerých úrovniach (lokálnej, regionálnej a národnej). Výber ukazovateľov použitých pre výskum kvality života je veľmi často ovplyvnený viac dostupnosťou relevantných údajov ako teóriou a logikou (Wish 1986).

Massam (2002) odporúča sledovať pri výbere relevantných indikátorov kvality života najmä nasledovné kritériá:

- nakoľko sa zvolené indikátory zhodujú s indikátormi použitými v iných prácach; zhoda použitých indikátorov umožňuje totiž porovnanie výsledkov – analýzy časových súborov (time-series analysis) a prierezové analýzy (cross-sectional analysis),
- či je možnosť merať indikátory pomocou spoľahlivých a dôveryhodných údajov (t. j. otázka dostupnosti a spoľahlivosti údajov),
- či zvolené indikátory jasne a jednoznačne vyjadrujú špecifické oblasti kvality života a či je výber týchto oblastí možné považovať za relevantný,
- či každý indikátor meria samostatnú oblasť kvality života a či sú tieto oblasti navzájom nezávislé, alebo navzájom korelujú (to znamená či sú určitým spôsobom navzájom prepojené),

- či indikátor predstavuje samostatný, nezávislý ukazovateľ, alebo je zložený z dvoch alebo viacerých atribútov (príp. kto určuje tieto atribúty a ich relatívny význam).

Mimoriadny nárast záujmu o kvalitu života v mestách spôsobil, že sa niektorí autori začali zameriavať na výskum indikátorov zameraných práve na urbanne prostredie. Takéto indikátory mali odzrkadľovať nielen podmienky v meste, ale tiež určitým spôsobom sledovať zmeny v správaní obyvateľov a ich percepciu (Marans 2003). Výskum kvality života v mestách sa často prelína s koncepciou (trvalej) udržateľnosti, pričom používané indikátory sa prakticky môžu zhodovať. Marans (2003) vidí ich význam najmä v hodnotení pokroku mesta pri smerovaní k celkovému cieľu zvyšovania kvality života jeho obyvateľov.

Viaceri autori sa zaoberali pokusmi o klasifikáciu indikátorov kvality života. Pacioneho (2003b) prístup k riešeniu tohto problému vychádza z úrovne špecifickosti, resp. všeobecnosti, vzhľadom na „objem“ ľudského života. Hancock et al. (1999) prezentovali základný rámec pre rozdelenie indikátorov, v ktorom vyčlenili tri základné kategórie – spoločnosť, prostredie a ekonomika.

PRÍSTUPY K MERANIU KVALITY ŽIVOTA

Meranie kvality života predstavuje v rámci danej problematiky praktickú aplikáciu zvolených teoretických východísk (výber dimenzie, oblastí, indikátorov, mierky, atď.).

Rozdiely v spôsobe merania kvality života majú výrazný vplyv na dosiahnuté výsledky. Napr. kvalita života obyvateľov určitého mesta môže byť celkom odlišná vzhľadom na použitie objektívnych, resp. subjektívnych ukazovateľov. Pacione (1982) uvádza základné faktory ovplyvňujúce výsledky merania kvality života. Medzi základné faktory zaraďuje výber indikátorov, metódu, spôsob spájania indikátorov do jedného celku, váženie, resp. neváženie indikátorov, spôsob, resp. techniku merania a výpočtov.

Podobne ako u iných aspektov kvality života aj v prípade jej merania existuje diskusia na tému jednotného postupu. Vzhľadom na to, že meranie kvality života predstavuje len finálny článok reťazca zloženého z výberu subjektu pre výskum, koncepcie, mierky výskumu, indikátorov atď. a vzhľadom na výraznú diverzifikovanosť všetkých článkov tohto reťazca, považujeme myšlienku jednotného spôsobu merania kvality života za takmer nemožnú.

Felce a Perry (1995) sa touto myšlienkou zaoberali podrobnejšie a uvádzajú dva, resp. tri základné predpoklady vytvorenia všeobecne platného prístupu k meraniu kvality života. Prvým je zdokonalenie techniky merania a hodnotenia objektívnych aspektov kvality života. Vychádzajú najmä z toho, že existuje len malá zhoda v prístupoch a používaných metódach pre stanovenie a meranie objektívnych ukazovateľov. Riešenie vidia najmä vo výskume otázky súvisiacej s identifikáciou relevantných oblastí kvality života. Druhým predpokladom je upresnenie metodológie spôsobu získavania subjektívnych ocenení v rámci širokého spektra prvkov osobnej spokojnosti a významu, ktoré človek pripisuje rôznym aspektom svojho života. V tomto prípade uvedení autori akceptujú myšlienku širokého využitia metódy dotazníka. Poukazujú však na častý problém

používania rôznych abstraktných pojmov v nich. V tomto prípade totiž môže byť výpovedná hodnota odpovedí respondentov znížená v dôsledku nedostatočného pochopenia toho, čo je pre danú abstrakciu relevantné. Ako vhodnejšia sa im v tomto prípade javí technika interview. Tretí predpoklad sa týka najmä výskumu kvality života špecifikovanej skupiny osôb, ktorý je v dnešnej dobe pomerne bežný. Výskum zameraný na schopnosť zistiť, či ľudia so zrejmyými kognitívnymi obmedzeniami a deficitmi v komunikácii (najmä v súvislosti s mentálnou retardáciou), majú dostatočnú schopnosť vnímať a vyjadrovať sa v súvislosti s tým, na čo sa ich pýtame a odpovedať spôsobom, ktorý by primerane reflektoval ich vlastné pocity.

Čo sa týka korektnosti merania hodnôt indikátorov, Massam (2002) sa zmieňuje o dvoch základných požiadavkách. Prvou je identifikácia a explicitné zadenfinovanie indikátorov. Druhou je použitie získaných údajov, t. j. rozhodnutie o spôsobe (metóde) analýzy údajov, tvorby indexov, tabuľkových, mapových alebo grafických výstupov atď. Tomuto rozhodnutiu je potom potrebné prispôbiť výber a spôsob získavania samotných údajov.

Vzhľadom na komplexnosť a multidimenzionalitu kvality života spôsob jej merania (najmä vo vzťahu k vybranému územiu) má často povahu multikritériálneho hodnotenia (Massam 1999).

KVALITA ŽIVOTA V GEOGRAFICKÝCH VÝSKUMOCH

Väčšina problémov súvisiacich so životom ľudí má geografickú dimenziu (Frazier 1982). Podľa názoru, ktorý vyjadril britský geograf Pacione (1986, p. 1499), „štruktúra a rozmiestnenie kvality života formuje kľúčovú oblasť výskumu v (humánnej) geografii ...“.

Predpokladom uplatnenia geografie pri výskume kvality života je presvedčenie, že kvalita života (resp. jej úroveň) sa mení nielen od človeka k človeku, ale aj v závislosti od miesta k miestu. Aj keď individuálny životný priestor každého jednotlivca je odlišný, existujú určité možnosti vymedzenia území, na ktorých sa prelínajú, stretávajú a koncentrujú každodenné ľudské aktivity. Typickým príkladom je výskum kvality života ľudí obývajúcich určité špecifické územie (región, mesto, štvrť a pod.). Posúdenie kvality života sa vždy vzťahuje k určitej geograficky vymedzenej oblasti (van Kamp et al. 2003). Podobne Helburn (1982) konštatuje, že kvalita života sa vždy viac či menej vzťahuje k určitému územiu, pričom má tendenciu meniť sa od miesta k miestu.

Na existenciu „geografickej dimenzie kvality života“ upozorňujú viacerí autori, medzi inými napríklad aj Murdie et al. (1992), Liszewski (1995), Dissart a Deller (2000) alebo Massam (2002), ktorí jej význam chápajú najmä v zmysle merania rozdielov v kvalite života medzi odlišnými lokalitami.

Jednou zo základných myšlienok výskumu kvality života je snaha o pochopenie a interpretáciu väzby človek – prostredie. Táto orientácia záujmu korešponduje so zameraním geografie na snahu „o pochopenie podstaty vzťahu medzi ľuďmi a ich (životným) prostredím ...“ (Pacione 2003a, p. 2).

Pomerne zaujímavý je pohľad na vzťah medzi kvalitou života a geografiou, ktorý prezentoval Helburn (1982). V jeho interpretácii kvalita života nepredstavuje nijaké „agregované šťastie“, resp. pocit šťastia, ale podmienky, ktoré dané

územie ponúka pre jeho vytváranie. Geografia umožňuje človeku spoznávať jeho (životné) prostredie, čím prispieva ku kvalite života v osobnom zmysle.

Záujem geografov o kvalitu života sa zväčša sústreďuje na mestá, resp. urbánne oblasti, teda na územia s vysokou koncentráciou ľudských aktivít a s vysokým stupňom pretvorenia pôvodného prírodného prostredia na prostredie umelo vybudované. Práve v jeho kontexte môže byť záujem o kvalitu života interpretovaný ako stupeň zhody, súladu alebo nesúladu medzi obyvateľmi mesta a ich urbánnym prostredím (Pacione 1993). K významu postavenia geografie pri výskume kvality života v urbánnych oblastiach je možné uviesť, že „poznatky geografa z terénneho výskumu a techník sociálneho prieskumu, tradičný syntetizujúci pohľad a koncepčný metodologický eklektizmus disciplíny zaručujú, že urbánni (a) sociálni geografi môžu významne prispieť k dosiahnutiu cieľa obyvateľného mesta pre 21. storočie“ (Pacione 2003b, p. 29).

Na silnú väzbu medzi urbánnou geografiou a kvalitou života poukazuje Matlovič (1998). Ten chápe kvalitu života ako perspektívny koncept, aplikovateľný pri syntetickej interpretácii intraurbánnych štruktúr. Podľa Kollára (1992) kvalita života predstavuje jeden z výskumných problémov sociálnej geografie, predovšetkým ako súčasť koncepcie výskumu sociálno-priestorových štruktúr. Behaviorálno-geografický prístup prispieva k získaniu poznatkov o tom, ako je spokojnosť či nespokojnosť so životnými podmienkami rozložená v priestore. Ďalej umožňuje pochopenie štruktúry a závislosti, alebo vzájomných vzťahov medzi rôznymi aspektmi každodenného života a pochopenie toho, ako sa kombinujú pocity osobných záležitostí s celkovým hodnotením kvality života (Ira 2004).

Spojenie výskumu kvality života s využitím Geografických informačných systémov (GIS) predstavuje jeden z perspektívnych smerov v geografii. V súčasnosti sa čoraz viac presadzuje pri tvorbe „máp blaha a kvality života“ (Massam 1999, p. 2).

Niektorým teoreticko-metodologickým otázkam výskumu kvality života z geografickej perspektívy venovala pozornosť veľmi zaujímavá práca americkej geografky Suzan Cutter (1985). Základom ňou navrhovaného prístupu je model kvality života, zahŕňajúci použitie objektívnych i subjektívnych ukazovateľov, sledovaných v rámci troch základných dimenzií vzťahujúcich sa k miestu (v zmysle geografickej lokality). Ide o dimenziu sociálnu, environmentálnu a percepčnú. Vo vzťahu k percepcii identifikuje Cutter (1985) tri základné typy percepčných zložiek hodnotenia priestorových variácií kvality života: subjektívne ohodnotenie prostredia (sociálneho alebo fyzického), obraz miesta (place image) a hodnotenie indikátorov na základe percepcie. Obraz miesta vzťahuje k hodnoteniu celkovej kvality života na určitom území (mieste) prostredníctvom výskumu individuálnej percepcie, ktorá však nie je podmienená špecifickými aspektmi prostredia alebo objektívnymi ukazovateľmi (tento prístup je často uplatňovaný v behaviorálnej geografii). Za hlavnú úlohu hodnotenia indikátorov na základe percepcie je možné označiť identifikáciu relatívneho významu vybraných objektívnych indikátorov.

V geografických výskumoch v rámci Slovenska sa kvalita života objavuje v súvislosti s výskumom medzinárodných, regionálnych a vnútromestských rozdielov v kvalite života.

Hľadanie súvislostí medzi vývojom a stavom stredo- a východoeurópskych spoločností, ich modernizáciou a kvalitou života v kontextu európskej integrácie a globalizácie bolo podnetom k stručnej komparatívnej analýze v rámci 10 krajín (Ira 2005a). Cieľom príspevku bolo poukázať aj na dôležitosť viacerých aspektov (dimenzií) rozvoja a kvality života a porovnať postavenie Slovenska v rámci jeho najbližšieho okolia a krajín, ktoré sú v podobnej situácii predovšetkým z pohľadu integrácie do európskych štruktúr.

Analýza územnej diferenciacie kvality života v rámci Slovenska (Ira et al. 2005) sa aplikovala na úrovni 72 územných jednotiek. Vybrané indikátory merané na úrovni okresov boli zoskupené do šiestich oblastí (demografická, vzdelanostno-informačná, bezpečnostná, materiálneho komfortu a sociálnych istôt, vybavenosti bytov a environmentálna). Všetky analyzované ukazovatele boli zakomponované do výpočtu komplexného agregovaného indexu kvality života. Ukázalo sa že priestorová distribúcia jednotlivých aspektov kvality života na Slovensku je nerovnomerná, čo je ovplyvnené na jednej strane fyzicko-geografickými podmienkami a historickými faktormi, na druhej strane je výsledkom súčasnej sociálno-ekonomickej a politickej dynamiky, absentujúcej regionálnej politiky, ako aj nedostatočne citlivého prístupu decíznej sféry k špecifickým regionálnym potrebám.

V slovenskej odbornej literatúre sa vyskytuje veľké množstvo prác zameraných na výskum vnútornej štruktúry miest. Niektoré z nich obsahujú množstvo informácií relevantných z hľadiska záujmu o kvalitu života obyvateľov mesta (napr. Bašovský et al. 1981, Ira 1984, Mládek 1994, Slavík 1994, Spišiak 1994, Bezák 1997 a 1998, Matlovič 1998 a 1999, Korec a Smatanová 1999 a 2000, Ira 2001, 2003b, 2005 a mnohí iní).

Prác, ktoré priamo deklarujú záujem o výskum kvality života, je už podstatne menej. Pri hľadaní perspektív vidieckeho osídlenia na Slovensku sa Zubriczký (1994) sústredil aj na niektoré geografické aspekty kvality života. Spišiak a Danihelová (1998) sa zaoberali otázkami kvality života v suburbánnom priestore Bratislavy, t. j. v bývalých vidieckych obciach pričlenených k Bratislave. V rámci tejto štúdie bolo použitých spolu 33 objektívnych aj subjektívnych ukazovateľov, rozdelených do šiestich oblastí (životné prostredie, bývanie, vybavenosť, poloha, demografická situácia, percepcia výhod a nevýhod života v danej mestskej časti). Komplexný pohľad na danú problematiku bol získaný použitím bodovej metódy.

Na príklade výskumu vnímania kvality života v Bratislave sa uskutočnil pokus o aplikáciu koncepcie „the city in the mind“, teda koncepcie obrazu kvality života v meste, vychádzajúceho zo subjektívnych hodnotení jeho obyvateľov (Ira 2004 a 2005b). Dve dimenzie kvality života v kontexte percepcií obyvateľov miest a vidieckych obcí sa stali predmetom ďalšej štúdie (Andráško 2005).

Príspevok Iru a Šušku (2006) prezentuje jeden z možných humánno-geografických prístupov k výskumu kvality života a aplikuje ho na príklade priemyselného mesta Partizánske. Cieľom bolo použiť dva komplementárne prístupy. Prvý prístup obsahuje objektívne indikátory vybraných aspektov prostredia, v ktorom ľudia žijú. Používa váhové významnosti vybraných objektívnych indikátorov kvality života skupinou expertov a identifikuje a analyzuje priestorové rozdiely podľa základných priestorových jednotiek. Druhý prístup, založe-

ný na dotazníkovom prieskume, umožňuje analyzovať rozdiely v percepcii kvality života v rámci mesta.

VÝZNAM A PERSPEKTÍVY VÝSKUMU KVALITY ŽIVOTA

V možnosti poukázať na priestorovú diferenciaciu vybraného územia z hľadiska kvality života je silná stránka geografie. Vychádza pritom zo schopnosti geografie analyzovať priestorové rozloženie jednotlivých, z hľadiska výskumu relevantných zložiek kvality života a následne dospieť k syntéze získaných poznatkov.

Pacione (2003b) k otázke významu výskumu kvality života v (sociálnej) geografii uvádza nasledovný súhrnný prehľad možností výstupov:

- vytvorenie základných ukazovateľov kvality života, s pomocou ktorých je možné vykonať porovnanie za rôzne časové obdobia a identifikovať tak trendy v čase,
- uplatnenie znalostí o rozmiestnení spokojnosti, resp. nespokojnosti v spoločnosti a v priestore,
- pochopenie štruktúry, závislostí a vzťahov rôznych oblastí ľudského života,
- pochopenie, ako si človek kombináciou pocitov týkajúcich sa rôznych oblastí jeho života vytvára celkové hodnotenie svojej kvality života,
- pochopenie príčin a podmienok vedúcich k individuálnemu pocitu blaha a dopady týchto efektov na správanie človeka,
- identifikácia problémov zasluhujúcich špeciálnu pozornosť a prípadne zásahy v sociálnej oblasti,
- identifikácia normatívnych štandardov, voči ktorým môžu byť porovnané aktuálne podmienky,
- monitoring efektov prijatých stratégií,
- podpora participácie verejnosti v procese rozhodovania.

Napriek interdisciplinárnemu úsiliu vo výskume kvality života, doterajšie výsledky spolupráce medzi rôznymi vedeckými disciplínami nedosahujú očakávanú úroveň. Výskumné štúdie v rámci filozofie, sociológie, sociálnej antropológie, psychológie, humánnej ekológie, ekonómie, medicínskych disciplín, environmentalistiky, geografie a ďalších môžu ale do budúcnosti ponúknuť veľa pri objasňovaní vplyvu prírodného, človekom vytvoreného aj psycho-sociálneho prostredia na život človeka pri sledovaní toho, ako človek na tieto vplyvy reaguje, ako sa im prispôsobuje a učí sa v nich prežívať.

Je potrebné venovať pozornosť viacerým typom výskumov. Jedným z nich je základný výskum, ktorý by mal byť zameraný na definovanie, upresnenie a pochopenie konceptu kvality života za účelom zistiť, či je zmysluplné merať ho. Iný typ výskumu by mal byť zameraný na spôsoby interpretácie priestorovej diferenciacie kvality života. Ďalší typ výskumu by sa mal orientovať na hľadanie najvhodnejšieho spôsobu, ktorým je možné zistiť záujem, názory a hodnoty obyvateľov vo vzťahu k ich zmysluplnému, hodnotnému, zdravému a vyváženému spôsobu života (osobné, spoločenské a environmentálne zdravie). V tejto súvislosti je potrebné podporiť ďalší výskum v oblasti tvorby dotazníkov a štan-

dardizovaných rozhovorov. Doterajšia skúsenosť geografov v oboch typoch výskumu vytvára predpoklad, že aj geografický výskum môže efektívne prispieť k udržateľnej a lepšej kvalite života človeka v budúcnosti.

ZÁVER

Výskum zameraný na riešenie problematiky kvality života sa stáva čoraz viac zaujímavým pre viaceré vedné disciplíny. Napriek veľkému počtu vedeckých prác, ktoré sú mu venované, však naďalej pretrváva jeho obsahová roztrieštenosť a výrazná absencia komplexného interdisciplinárneho prístupu.

Približne od 60. rokov 20. storočia sa výskum kvality života začal intenzívne rozvíjať na pôde viacerých vedných disciplín (sociológia, sociálna antropológia, psychológia, ekonómia, geografia, humánna ekológia, lekárske vedy, urbanizmus, environmentalistika, ...), nie však v rámci jednej línie, ale naopak, viacej izolovane v rámci jednotlivých disciplín a ich odborov.

V dôsledku uvedeného je dnes možné problematiku skúmania koncepcie kvality života charakterizovať tromi základnými znakmi. Prvým znakom je *nejednotnosť* (terminologická, v rámci základných prístupov a spôsobov merania, ...) a druhým je *multidisciplinárnosť* (kvalita života je predmetom výskumu viacerých vedných disciplín). Treťou základnou charakteristikou je jeho *multidimenzionálnosť*, pričom toto tvrdenie vychádza z predpokladu, že komplexnosť a zložitosť ľudského života je vytváraná množstvom jeho rozličných dimenzií, ktoré sa môžu navzájom prekrývať a existujú medzi nimi rôzne druhy väzieb.

Terminologickú nejednotnosť je možné chápať ako výsledok roztrieštenosti na poli výskumu a zároveň ako vstup, ktorý túto roztrieštenosť ďalej ovplyvňuje a prehľbuje. Samotná terminologická nejednotnosť sa potom prejavuje v tom, že chýba jednotná, všeobecne akceptovaná definícia pojmu kvalita života. Okrem toho vznikajú a nejednotne sú používané (občas až chaotické) ekvivalentné, resp. súvisiace pojmy: (trvalá) udržateľnosť, ľudské blaho, obývateľnosť, životná úroveň a iné. Ich presný význam, obsah a vzťah ku kvalite života pritom vo väčšine prípadov nie je dostatočne explicitne zadefinovaný. Výsledkom je široká škála definícií nielen pojmu kvalita života, ale aj ostatných vyššie uvedených pojmov.

Výskum kvality života je okrem iného značne ovplyvnený tiež odborným zameraním jednotlivých disciplín. Tie sa prevažne sústreďujú na určitú súčasť tohto konceptu, logicky zväčša na tú, ktorá priamo spadá do oblastí záujmu danej disciplíny. V dôsledku toho potom vzniká veľký počet prác hodnotiacich kvalitu života z určitého hľadiska, resp. len so zameraním na jeho určitú časť. Evidentný je ale nedostatok prác využívajúcich interdisciplinárny prístup pre získanie komplexného pohľadu na danú problematiku.

Takýto pohľad by mal predovšetkým vychádzať zo skúmania interakcie *človek – prostredie*, ktorá sa z hľadiska tvorby kvality života javí ako kľúčová. Tento fakt, spolu s predpokladom, že kvalita života sa primárne viaže k *človeku* a k určitému *priestoru* (ako prostrediu ľudského života) a vykazuje zrejme prejavy priestorovej diferenciacie, predurčuje význam a úlohu humánnej geografie pri jej skúmaní.

Napriek prevládajúcej všeobecnej nejednotnosti vo výskume kvality života existujú aj jeho určité aspekty, v rámci ktorých je možné hovoriť o istom názorovom konsenze. Zrejme najdôležitejším z nich je pomerne široko akceptovaný predpoklad existencie dvoch základných dimenzií kvality života: subjektívnej (individuálnej, osobnej, súkromnej) a objektívnej (verejnej, spoločenskej, environmentálnej). Kvalitu života je možné chápať ako výsledok vzájomného pôsobenia týchto dvoch dimenzií, resp. vzájomnej interakcie medzi vonkajšími vplyvmi a vnútorným „prostredím“ človeka. Vonkajšie vplyvy bývajú často charakterizované zložkami „spoločnosť“, „ekonomika“ a „prostredie“, ktoré existujú viac-menej „objektívne“. Naopak, vplyv „vnútorného prostredia“ človeka sa uskutočňuje prostredníctvom subjektívnych vstupov, ako sú vnemy, pocity, názory, preferencie, duševný stav a iné.

V geografických výskumoch v rámci Slovenska sa téma kvality života objavuje predovšetkým v súvislosti so sledovaním medzinárodných, regionálnych a vnútromestských rozdielov. Ukazuje sa, že je potrebné venovať pozornosť viacerým typom výskumov. Jedným z nich je výskum zameraný na definovanie, upresnenie a pochopenie konceptu kvality života. Iný typ výskumu by mal byť zameraný na spôsoby interpretácie priestorovej diferenciacie kvality života a ďalší na najvhodnejší spôsob, ktorým je možné zistiť záujem, názory a hodnoty obyvateľov. V tejto súvislosti je potrebné podporiť ďalší výskum v oblasti tvorby dotazníkov a štandardizovaných rozhovorov.

Koncepcia kvality života predstavuje perspektívnu možnosť integrovanej interpretácie priestorových štruktúr. Lokálna úroveň výskumu navyiac umožňuje využitie objektívnych i subjektívnych indikátorov a poukázanie na miestne zvláštnosti a problémy. Výsledky výskumu v tejto oblasti predstavujú vhodné výtupy z hľadiska záujmov decíznej sféry.

Príspevok vznikol v rámci riešenia vedeckého projektu č. 6042 Regióny a ich zmeny z hľadiska kvality a udržateľnosti života, podporeného grantovou agentúrou VEGA.

LITERATÚRA

- ALLEN, M. H., BENTLER, P. M., GUTEK, B. A. (1985). Probing theories of individual well-being: a comparison of quality-of-life models assessing neighbourhood satisfaction. *Basic and Applied Social Psychology*, 6, 181-203.
- ALLISON, P. J., LOCKER, D., FEINE, J. S. (1997). Quality of life: a dynamic construct. *Social Science and Medicine*, 45, 221-230.
- ANDRÁŠKO, I. (2005). Dve dimenzie kvality života v kontexte percepcií obyvateľov miest a vidieckych obcí. In Vaishar, A., Ira, V., eds. *Geografická organizace Česka a Slovenska v súčasnom období*. Brno (Ústav geoniky AV ČR), pp. 6-13.
- BAŠOVSKÝ, O., PAULOV, J., IRA, V. (1981). Ekonomický rozvoj Bratislavy a problémy jej životného prostredia. *Acta Facultatis Rerum Naturalium Universitatis Comenianae, Formatio et Protectio Naturae*, 6, 1-21.
- BEZÁK, A. (1987). Sociálno-priestorová štruktúra Bratislavy v kontexte faktorovej ekológie. *Geografický časopis*, 39, 272-292.
- BEZÁK, A. (1988). Regionálne typy sociálno-priestorovej štruktúry Bratislavy. *Geografický časopis*, 40, 311-328.
- BONAIUTO, M., AIELLO, A., PERUGINI, M., BONNES, M., ERCOLANI, A. P. (1999). Multidimensional perception of residential environment quality and

- neighbourhood attachment in the urban environment. *Journal of Environmental Psychology*, 19, 331-352.
- BOWLING, A. (1995). What things are important in people's lives? A survey of the public's judgements to inform scales of health related quality of life. *Social Science and Medicine*, 41, 1447-1462.
- BOWLING, A., BRAZIER, J. (1995). Quality of life in social science and medicine: an introduction. *Social Science and Medicine*, 41, 1337-1338.
- CEBULA, R. J., WEDDER, R. K. (1973). A note on migration, economic opportunity, and the quality of life. *Journal of Regional Science*, 13, 205-211.
- CICERCHIA, A. (1996). Indicators for the measurement of the quality of urban life – what is the appropriate territorial dimension? *Social Indicators Research*, 39, 321-358.
- CUMMINS, R. A. (1997). *Comprehensive quality of life scale – adult*. Melbourne (School of Psychology, Deakin University).
- CUMMINS, R. A. (2000). Objective and subjective quality of life scale: an interactive model. *Social Indicators Research*, 52, 55-72.
- CUTTER, S. L. (1985). *Rating places: a geographer's view on quality of life*. Washington, DC (Association of American Geographers, Library of Congress).
- DETR – Department of the Environment, Transport and Regions (1999) *A better quality of life: a strategy for sustainable development in the United Kingdom*. London (TSO).
- DETR – Department of the Environment, Transport and Regions (2000). *Local quality of life counts*. London (HMSO).
- DIENER, E., SUH, E. (1997). Measuring quality of life: economic, social, and subjective indicators. *Social Indicators Research*, 40, 189-216.
- DISSART, J. C., DELLER, S. C. (2000). Quality of life in the planning literature. *Journal of Planning Literature*, 15, 135-161.
- FELCE, D., PERRY, J. (1995). Quality of life: its definition and measurement. *Research in Development Disabilities*, 16, 51-74.
- FRAZIER, J. W. (1982). Applied geography: a perspective. In Frazier, J. W., ed. *Applied geography: selected perspectives*. Englewood Cliffs (Prentice-Hall), pp. 3-22.
- GAJDOŠ, P. (2002). *Človek, spoločnosť, prostredie. Priestorová sociológia*. Bratislava (Sociologický ústav SAV).
- GLENN, N., WEAVER, C. (1981). Education's effects on psychological well-being. *Public Opinion Quarterly*, 45, 22-39.
- GONZALEŠ, M. S. R., ARCE FERNANDEZ, C., SABUCEDO CAMESELLE, J. M. (1997). Empirical validation of a model of user satisfaction with buildings and their environments as workplaces. *Journal of Environmental Psychology*, 17, 69-74.
- GRAVES, P. E. (1983). Migration with a composite amenity: the role of rents. *Journal of Regional Science*, 23, 521-544.
- HANCOCK, T. (2000). *Quality of life indicators and the DHC*. Southeastern Ontario District Health Council. Dostupné na: <http://www.dhcarchives.com> (cit: 2004-04-12).
- HANCOCK, T., LABONTÉ, R., EDWARDS, R. (1999). Indicators that count! Measuring population health at the community level. *Canadian Journal of Public Health*, 90, 22-26.
- HANUŠIN, J., HUBA, M., IRA, V., KLINEC, I., PODOBA, J., SZÖLLÖS, J. (2000). *Výkladový slovník termínov z trvalej udržateľnosti*. Bratislava (STUŽ/SR).
- HELBURN, N. (1982). Presidential address: geography and the quality of life. *Annals of the Association of American Geographers*, 72, 445-456.
- HUBA, M., IRA, V., MAČÁKOVÁ, S., ŠVIHLOVÁ, D., ZÁBORSKÁ, Z. (2000). *Indikátory trvalo udržateľného rozvoja miest*. Košice (ETP Slovensko a STUŽ Slovensko).

- IRA, V. (1984). *Priestorový a ekonomický rozvoj Bratislavy a problémy jej životného prostredia*. Kandidátska dizertačná práca, Prírodovedecká fakulta Univerzity Komenského, Bratislava.
- IRA, V. (2001). Transformačné procesy a vnútromestská štruktúra Bratislavy v 90. rokoch. In Mariot, P., Mikulík, O., eds. *Stav a vývoj socio-ekonomického systému v SR a ČR na prelome tisícročí (Zborník referátov z 5. slovensko – českého akademického geografického seminára)*. Bratislava (Geografický ústav SAV), pp. 58-62.
- IRA, V. (2003a). Územná diferenciácia vybavenosti bytov v SR ako jednej z dimenzií kvality života. In Vaishar, A., Ira, V., eds. *České a slovenské regiony na počátku třetího milénia (Sborník 6. česko – slovenského akademického semináře z geografie)*. Brno (Ústav Geoniky AV ČR), pp. 20-26.
- IRA, V. (2003b). The changing intra-urban structure of the Bratislava city and its perception. *Geografický časopis*, 55, 91-107.
- IRA, V. (2004). „City in the mind“: behaviorálno-geografické hodnotenie kvality života v meste. *Geografické štúdie*, 12, 46-52.
- IRA V. (2005a). Kvalita života a postavenie Slovenska z hľadiska medzinárodných porovnaní. In Vaishar, A., Ira, V., eds. *Geografická organizace Česka a Slovenska současném období*. Brno (Ústav geoniky AV ČR), pp. 30-38.
- IRA V. (2005b). Quality of life and urban space (case studies from city of Bratislava, Slovakia). *Europa XXI*, 12, 83-96.
- IRA, V., MICHÁLEK, A., PODOLÁK, P. (2005). Kvalita života a jej regionálna diferenciácia v Slovenskej republike. *Životné prostredie*, 39, 290-294.
- IRA, V., ŠUŠKA, P. (2006). Percepčia kvality života v mestskom prostredí (na príklade mesta Partizánske). *Geografická Revue*, 2, 309-332.
- JOHNSTON, R. J., GREGORY, D., SMITH, D. M., eds. (1994). *The dictionary of human geography*. Oxford (Blackwell).
- JONES, R. C. (1978). Myth maps and migration in Venezuela. *Economic Geography*, 54, 75-91.
- JONES, A. (2002). *A guide to doing quality of life studies*. Birmingham (CURS, School of Public Policy, University of Birmingham).
- KOLLÁR, D. (1992). Sociálna geografia a problematika výskumu priestorového správania človeka. *Geografický časopis*, 44, 149-173.
- KOREC, P., SMATANOVÁ, E. (1999). Perception of housing quarters quality in Bratislava by its inhabitants. *Acta Facultatis Rerum Naturalium Universitatis Comenianae, Geographica Supplementum*, 2/II, 223-234.
- KOREC, P., SMATANOVÁ, E. (2000). Vývoj rozmiestnenia bytového fondu na území Bratislavy, zákonitosti a osobitosti tohto procesu. *Geografický časopis*, 52, 51-66.
- LISZEWSKI, S. (1995). Zróżnicowanie przestrzenne poziomu i jakości warunków życia ludności w aglomeracjach miejskich (program badań, pierwsze wyniki). *Acta Universitatis Lodziensis, Folia Geographica*, 20, 207-219.
- MAHIZHNAN, A. (1999). Smart cities: the Singapore case. *Cities*, 16, 13-18.
- MARANS, R. W. (2003). Understanding environmental quality through quality of life studies: the 2001 DAS and its use of subjective and objective indicators. *Landscape and Urban Planning*, 65, 73-83.
- MASSAM, B. H. (1999). The classification of quality of life using multi-criteria analysis. *Journal of Geographic Information and Decision Analysis*, 3, 1-8.
- MASSAM, B. H. (2002). Quality of life: public planning and private living. *Progress in Planning*, 58, 141-227.
- MATLOVIČ, R. (1998). *Geografia priestorovej štruktúry mesta Prešov*. Geografické práce VIII (1). Prešov (Prešovská univerzita).
- MATLOVIČ, R. (1999). Urbanization conception of synthetic geographical interpretation of intraurban structures. *Acta Facultatis Rerum Naturalium Universitatis Comenianae, Geographica Supplementum*, 2/ II, 235-244.

- MICHALOS, A. C. (1997). Migration and the quality of life: a review essay. *Social Indicators Research*, 39, 121-166.
- MITCHELL, G., NAMDEO, A., KAY, D. (2001). A new disease – burden method for estimating the impact of outdoor air quality on human health. *Science of the Total Environment*, 246, 153-163.
- MLÁDEK, J. (1994). Trade utilities and its perception by Petržalka inhabitants. *Acta Facultatis Rerum Naturalium Universitatis Comenianae, Geographica*, 34, 96-110.
- MULLAN, E. (2003). Do you think that your local area is a good place for young people to grow up? The effects of traffic and car parking on young people's views. *Health and Place*, 9, 351-360.
- MURDIE, R. A., RHYNE, D., BATES, J. (1992). *Modelling quality of life indicators in Canada: a feasibility analysis*. Toronto (Institute of Social Research, York University).
- MURGAŠ, F. (2005). Konceptuálny rámec kvality života v geografii. In: Vaishar, A., Ira, V., eds. *Geografická organizace Česka a Slovenska v současném období*. Brno (Ústav geoniky AV ČR), pp. 65-74.
- MYERS, D. (1987). Community-relevant measurement of quality of life: a focus on local trends. *Urban Affairs Quarterly*, 23, 108-125.
- PACIONE, M. (1982). The use of objective and subjective measures of quality of life in human geography. *Progress in Human Geography*, 6, 495-514.
- PACIONE, M. (1986). Quality of life in Glasgow: an applied geographical analysis. *Environment and Planning, A* 18, 1499-1520.
- PACIONE, M. (1990). Urban liveability: a review. *Urban Geography*, 11, 1-30.
- PACIONE, M. (1993). The quality of the urban livespace – a geographical perspective. In Bonnes, M., ed. *Perception and evaluation of urban environmental quality*. Rome (UNESCO), pp. 17-42.
- PACIONE, M. (2003a). Introduction on urban environmental quality and human well-being. *Landscape and Urban Planning*, 65, 1-3.
- PACIONE, M. (2003b). Urban environmental quality and human well-being – a social geographical perspective. *Landscape and Urban Planning*, 65, 19-30.
- PLASIENKOVA, Z. (1994). Quality of life – philosophic-methodical approaches. *Acta Facultatis Rerum Naturalium Universitatis Comenianae, Geographica*, 34, 119-126.
- POLOMA, M. M., PEDLETON, B. F. (1990). Religious domains general well-being. *Social Indicators Research*, 22, 255-276.
- PORELL, F. W. (1982). Intermetropolitan migration and quality of life. *Journal of Regional Science*, 22, 137-158.
- RAPHAEL, D., RENWICK, R., BROWN, I., ROOTMAN, I. (1994). Quality of life indicators and health: current status and emerging conceptions. *Social Indicators Research*, 39, 65-88.
- RICE, R. W., FROME, M. R., MCFARLIN, D. B. (1992). Work-nonwork conflict and the perceived quality of life. *Journal of Organizational Behavior*, 13, 155-168.
- ROMNEY, D. M., BROWN, R. I., FRY, P. J. (1994). Improving the quality of life: prescriptions for change. *Social Indicators Research*, 33, 237-272.
- SHARPE, A. (2000). *A survey of indicators of economic and social well-being*. Ottawa, Canadian Policy Research Networks. Dostupné na: <http://www.cprn.org> (cit: 2005-07-08).
- SHINN, D. C. (1986). Education and the quality of life in Korea and the United States: a cross – cultural perspective. *Public Opinion Quarterly*, 50, 360-370.
- SCHNEIDER, M. (1976). The quality of life and social indicators research. *Public Administration Review*, 36, 297-305.
- SCHUESSLER, K. F., FISHER, G. A. (1985). Quality of life research and sociology. *Annual Review of Sociology*, 11, 129-149.
- SLAVÍK, V. (1994). Specificities of educational system in Petržalka. *Acta Facultatis Rerum Naturalium Universitatis Comenianae, Geographica*, 34, 33-47.

- SPIŠIAK, P. (1994). Alimentary facilities of Petržalka. *Acta Facultatis Rerum Naturalium Universitatis Comenianae, Geographica*, 34, 3-12.
- SPIŠIAK, P., DANIHELOVÁ, D. (1998). Niektoré otázky kvality života v suburbánom priestore Bratislavy. *Acta Facultatis Rerum Naturalium Universitatis Comenianae, Geographica*, 41, 155-163.
- SZALAI, A. (1980). The meaning of comparative research on the quality of life. In Szalai, A., Andrews, F., eds. *The Quality of life*. Beverly Hills, CA (Sage), pp. 7-24.
- TÜRKSEVER, A. N. E., ATALIK, G. (2001). Possibilities and limitations for the measurement of the quality of life in urban areas. *Social Indicators Research*, 53, 163-187.
- VAN KAMP, I., LEIDELMEIJER, K., MARSMAN, G., DE HOLLANDER, A. (2003). Urban environmental quality and human well-being: towards a conceptual framework and demarcation of concepts; a literature study. *Landscape and Urban Planning*, 65, 5-18.
- WEI, R., LEUNG, L. (1998). Owning and using new media technology as predictors of quality of life. *Telematics and Informatics*, 15, 237-251.
- WINGO, L. (1973). The quality of life: towards a macroeconomic definition. *Urban Studies*, 10, 3-18.
- WISH, N. B. (1986). Are we really measuring the quality of life? Well-being has subjective dimensions, as well as objective ones. *American Journal of Economics and Sociology*, 45, 93-99.
- ZHU, J. (2001). Multidimensional quality-of-life measure with an application to Fortune's best cities. *Socio-Economic Planning Sciences*, 35, 263-284.
- ZUBRICZKÝ, G. (1994). Perspectives of rural settlement in Slovakia from viewpoint of life quality. *Acta Facultatis Rerum Naturalium Universitatis Comenianae, Geographica*, 34, 163-171.

Vladimír Ira, Ivan Andráško

QUALITY OF LIFE IN THE PERSPECTIVE OF HUMAN GEOGRAPHY

The aim of the paper is to provide a review of basic theoretical and methodological tools applied in quality of life (QoL) research. It is based on a wider analysis of relevant literature and progressively deals with questions connected with the QoL concept, development of research of the issue, basic dimensions, domains, indicators and approaches to measurement of life quality including the geographical aspects, significance and perspectives of such research.

Research focused on the QoL is becoming ever more interesting for various scientific disciplines. Approximately since the 1960s, it was developed more intensively by several sciences (sociology, social anthropology, psychology, medical sciences, economics, environmental science, human ecology, geography, ...) though not in a single line. On the contrary, it was developed in a more or less isolated manner under individual sciences and their branches. In spite of the great number of scientific studies devoted to the issue, its fragmentation in terms of content and the distinct absence of a comprehensive or interdisciplinary approach are still evident.

At present, the issue of the QoL research might be well characterized by three fundamental traits. The first is *ambiguity* (of terms applied in approaches and ways of measuring ...) and the second is *multidisciplinarity* (quality of life is the research theme of several sciences). The third trait is its *multidimensionality*, as the comprehensiveness and complexity of human life consists of a great number of dimensions that can overlap and enter into varied linkages.

The terminological ambiguity is characteristic for the quality of life issue. It is manifested in the absence of a single generally accepted definition of the QoL concept, confusing (often chaotic) use of equivalent or related concepts of sustainability, well-being, liveability, living standard and so on. Their exact meaning, content and relationship to QoL is not sufficiently explicitly defined in the majority of cases.

Apart from that, research of the issue in question is considerably complicated by orientation of individual disciplines, which often concentrate only on that part of the concept, which is in the field of interest of the particular discipline. Consequently, there are a great number of studies assessing QoL from a certain point of view or only concentrated on one part of it. In turn, studies making use of an interdisciplinary approach applied with the aim of encompassing the issue in its entirety are missing.

In spite of the prevailing general disunity in QoL research aspects also exist where it is possible to recognize a certain consensus of opinion. Apparently, the most important and comparatively widely accepted assumption is the existence of two basic dimensions of quality of life: subjective (individual, personal, and private) and objective (public, social, and environmental). Hence, QoL can be interpreted as the result of interaction between these two dimensions or between external factors and the internal “environment” of the human. The components “society”, “economy”, and “the environment”, which exist more or less objectively, normally characterize external factors. In turn, effects of the internal human “environment” are exerted by means of subjective inputs such as perceptions, emotions, attitudes, preferences and state of mind.

Several authors point to the existence of a “geographical dimension to the quality of life”. Its meaning lies above all in measuring the differences into QoL between different spatial units. One of the basic ideas of QoL research is the effort to comprehend and interpret the bond between humans and their environment. This orientation corresponds to that of geography to understand the essence of the relationship “man – environment”.

The usefulness of measuring QoL is of central importance in the current applied geographical research. Consideration should be given to different types of research in QoL. One of them would be research, which attempted to define, refine and understand the concept of QoL, in order to ascertain if it could be meaningfully measured. The other type of research would focus on the best possible manner in which to elicit the views, concerns and values of inhabitants with respect to their meaningful, valid, and healthy living. In context to this, theoretical development should be encouraged at the expense of development of questionnaires and interviews.

The QoL concept represents for (human) geography the advanced possibility to interpret spatial structures in a comprehensive and integrated manner. What is more, the local research level makes it possible using both the objective and subjective indicators and highlighting the local specific features and problems. Research results in this field represent suitable outputs for the decision-making sphere.

Translated by H. Contrerasová